

УДК 339.188

Н. С. Завізна
О. А. Карлова

N. S. Zavizena
O. A. Karlova

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНЕ МІСТО ХАРКІВ:
ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ**

**COMPETITIVE KHARKIV CITY:
ECONOMIC AND INNOVATIVE ASPECTS**

У статті проаналізовано економічний та інноваційні аспекти в контексті конкурентоспроможності міста. Розглянуто питання економічного та інноваційного стану міста Харків і умови його поліпшення.

Ключові слова: місто, конкурентоспроможне місто, економічний аспект, інноваційний аспект.

In the article economic and innovative aspects in the context of competitiveness are analyzed. Problems of economic and innovative state of Kharkiv city and conditions for its improvement are considered.

Keywords: city, competitive city, economic aspect, innovative aspect.

Постановка проблеми. Поточний період розвитку конкурентного економічного середовища міст України відзначається найважливішою особливістю, що пов'язана, з одного боку, з системною кризою, яка вразила економіку міст, а з другого, – зі збігом за часом із процесами переходу до ринкових відносин. Вихід із цієї кризи означає одночасний вибір правильного методу стратегії й реалізації моделі економічно конкурентоспроможного міста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку конкурентоспроможності міст, а саме розвитку інноваційної, інвестиційної сфер, соціально-економічним питанням присвятили дослідження ряд вітчизняних вчених: питання визначення факторів конкурентоспроможності міста розглядали Апріамашвілі М. [3], Багрова І. В., Нефедова О. Г. [4], Бакурова А. [5]. У своїй монографії Ковальська Л. Л. приділяє увагу оцінюванню конкурентоспроможності та механізму її підвищення: «Підвищення конкурентоспроможності міста полягає в тому, щоб найефективніше використати його потенціал, який включає економіку, виробництво, інформацію, кадри, інвестиції, інновації, матеріально-технічне забезпечення, експорт, фінанси, природні ресурси. Забезпечити та підвищити конкурентоспроможність міста можна з найбільш надійними конкурентними перевагами, які в кожному місті формуються і розвиваються неоднаково під впливом багаторічного розвитку» [7, с. 61]. В Україні є закон сприяння інноваційної діяльності, а саме Закон України «Про інноваційну діяльність» [1]. Науковому дослідженню питання інноваційної діяльності присвятили свої роботи Амоша О. І. [2], Вівчар О. Й. [6], Папп Н. В. [10], Скрипник А. В. [12]. Класифікація інновацій, за Й. Шумпетером, включає такі різновиди:

- продуктові інновації, що мають місце при виробництві не відомого ще споживачам нового продукту або продукту з якісно новими властивостями;
- процесні (технологічні) інновації, які мають місце при впровадженні нового засобу виробництва;
- сировинні інновації або використання у процесі виробництва нової сировини, напівфабрикатів тощо;
- збутові інновації, які виникають при освоєнні нового ринку збуту;
- організаційні інновації або введення нових організаційних та інституційних форм господарчої діяльності [13, с. 140].

Також різними авторами поняття інновації подається як:

- створення нового продукту, використання нового методу виробництва, нової форми бізнес-організації;
- відкриття нових продуктів або нових шляхів виробництва старих продуктів і також як процес визначення комерційної цінності винаходу;
- впровадження на ринку нових або удосконалених продуктів, процесів та послуг [14, с. 28].

В еволюційному контексті інновація – це результат пошуку, спрямованого на забезпечення необхідних умов діяльності фірми на ринку [8, с. 200]. Можна навести, погляд ще одного науковця на цю дефініцію: І. Макаренко розглядала інновацію як кінцевий результат інноваційної діяльності, який знайшов своє втілення у вигляді нового або удосконаленого продукту, впровадженого на ринку нового удосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або у новому підході до надання соціальних послуг [9, с. 112]. Соловйов В. П. називає такі об'єкти інноваційної діяльності:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання та інтелектуальні продукти;
- виробниче оснащення і процеси;
- інфраструктура виробництва і підприємництва;
- організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які суттєвим чином покращують структуру і якість як виробництва, так і соціальної сфери;
- сировинні ресурси, засоби їх видобутку і переробки;
- товарна продукція;
- механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції [11, с. 13].

Невирішеною проблемою, пов'язаною з конкурентоспроможністю міст, досі залишається необхідність забезпечення сприятливого економічного та інноваційного клімату, однак аспекти аналізу економічного стану та інноваційної діяльності в м. Харків, на наш погляд, необхідно розглянути більш детально. Також обґрунтування напрямів удосконалення механізмів економічного розвитку міста потребує більш наукового підходу.

Мета статті полягає в аналізі економічного та інноваційного стану міста Харків та чіткому обґрунтуванні напрямів стосовно покращення цих аспектів.

Виклад основного матеріалу. Найбільш суттєвий вплив на результати роботи промисловості міста мають підприємства машинобудівної та харчової галузей, електроенергетична, паливна, хімічна й нафтохімічна промисловості. Найважливішими суб'єктами за обсягами реалізованої промислової продукції підприємств області можна назвати: ПрАТ «Філіп Морріс Україна», Зміївська ТЕС, АК «Харківобленерго», Шебелинське відділення з переробки газового конденсату і нафти, Газопромислове управління «Шебелинкагазвидобування», Харківське відділення ПАТ «Сан ІнБев Україна», КП «Харківські теплові мережі», Державне підприємство завод «Електроважмаш», ВАТ «Турбоатом», ПАТ «Харківська ТЕЦ-5», на які припадає 42 % обсягу реалізації.

За перше півріччя 2012 р. суб'єктами промислової діяльності реалізовано продукції у відпускних цінах підприємств (без ПДВ і акцизу) на суму 16,7 млрд грн порівняно з тим самим періодом 2011 року – 14,7 млрд грн.

У загальнодержавному обсязі реалізованої продукції частка Харківської області становить 5,3 %. Вона займає шосте місце після Донецької, Дніпропетровської, Луганської, Запорізької та Полтавської областей. Із загального обсягу реалізації 73,3 % припадає на продукцію переробної промисловості, 21,8 % – підприємств з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, 4,9 % – добувної промисловості. В структурі реалізації продукції переробної промисловості переважає продукція провідних для області видів діяльності: виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів і машинобудування, питома вага яких становить відповідно 34,3 % (або 12,2 млрд грн) та 27,0 % (9,6 млрд грн). Впровадження інновацій на промислових підприємствах у Харківській області (2000 – 2012 рр.) подано в табл. 1 [15].

У 2012 році інноваційною діяльністю займалося 161 підприємство, а у 2011 р. цей показник становив 146 підприємств, або 18,4 % обстежених промислових підприємств області. Тобто на 1,3 % цей показник покращився. Також стосовно цього показника в межах України можемо навести такі дані: область посідає десяте місце по Україні. Серед регіонів Східної України Харківська область помітно випереджує такі промислово орієнтовані області, як Луганська (13,5 %), Донецька (10,6 %), Дніпропетровська (8,7 %). Загальний обсяг інноваційних витрат промислових підприємств області становив 806,0 млн грн (в 2011 році – 525,9 млн. грн.). Обсяг інноваційної продукції, реалізованої промисловими підприємствами області впродовж 2011 р., становив 1328,9 млн грн, або 2,4 % від загального обсягу реалізованої промислової продукції (у 2010 р. – відповідно 1473,4 млн грн, або 3,1 %). Тобто тенденція розвитку інноваційної діяльності покращується, але не є досить позитивною.

Джерела фінансування інноваційної діяльності (2000 – 2012 рр.) в Харківській області подано в табл. 2 [15].

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах, 2000 – 2012 рр.

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нові технологічні процеси, процесів	у т.ч. мало-відходні, ресурсозбе-рігаючі	Освоєно інно-ваційні види продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалі-зованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	15	126	33	810	57	...
2001	17,5	131	27	1437	86	17,8
2002	19,7	179	86	1620	75	10,6
2003	13,4	172	61	219	32	5,3
2004	13,6	108	43	191	60	9,7
2005	11	112	46	161	64	9,8
2006	17,5	116	65	137	82	8,3
2007	14,6	96	44	175	74	6,2
2008	11,5	95	51	167	63	7,4
2009	15	760	275	197	61	4,7
2010	18	877	38	191	62	3,1
2011	17,5	708	45	169	83	2,4
2012	20,8	943	70	276	115	4,8

Таблиця 2

Джерела фінансування інноваційної діяльності (2000 – 2012 рр.)

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	Інші джерела
2000	188102,9	152369,1	45	1785	33903,8
2001	224036,7	211291,4	381,6	5098	7265,7
2002	344494,7	335478,6	18,3	1337,3	7660,5
2003	397975,1	222779,8	2198,8	10397,9	162598,6
2004	776400,5	378487	1951,4	34241,7	361720,4
2005	592036,8	557149,9	5501	9873	19512,9
2006	347496,9	311813,2	4435,2	1596,2	29652,3
2007	277465,6	178348,2	22549,7	4718,9	71848,8
2008	274835,0	193397,2	52021,2	309,8	29106,8
2009	439625,8	403572,4	29347,1	1593,5	5112,8
2010	525890,2	508980,9	399,9	2625,8	13883,6
2011	805957,9	745893,3	60,0	4272,4	55732,2
2012	738232,1	673844,4	331,6	2326,7	61729,4

Також цікавою є інформація про кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки, за 2000 – 2012 роки, подана в табл. 3 [15].

Таблиця 3

Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки в Харківській області

Роки	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки
2000	217
2001	227
2002	242
2003	241
2004	233
2005	227
2006	228
2007	218
2008	217
2009	210
2010	198
2011	189
2012	189

Як видно з наведених даних, саме з 2002 по 2004 рр. було найбільше організацій, які виконували наукові дослідження й розробки в Харківській області, та бачимо тенденцію зниження цього інноваційного показника.

Тобто стратегія на розвиток конкурентоспроможності м. Харків повинна бути спрямована на:

- збільшення кількості робочої сили з відповідними професійними навиками;
- створення сталого внутрішнього попиту вітчизняних компаній;
- залучення міжнародних компаній на внутрішній ринок задля підвищення конкурентоспроможності та обміну досвідом;
- створення привабливих умов для розвитку сфери послуг;
- створення та розвиток стабільної бізнес-інфраструктури.

З метою створення умов для розвитку підприємницької інфраструктури, на наш погляд, необхідно забезпечити державну підтримку суб'єктів малого й середнього підприємництва й розробити в місті програми сприяння та підтримки розвитку конкуренції, що включають організаційно-економічні й правові заходи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На нашу думку, потребує подальших досліджень визначення груп факторів, які впливають на інноваційний клімат, та обґрунтування індексу, який може слугувати основою для побудови рейтингу регіонів відповідно до їх чутливості до інновацій.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р., № 40 – IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
2. Амоша О. І. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. І. Амоша // Економіст. – 2008. – № 6. – С. 28–34.
3. Априамашвили М. Управление развитием территории в крупных городах / М. Априамашвили // Проблемы теории и практики управления. – 2008. – № 2. – С. 44–56.
4. Багрова І. В. Складові та фактори конкурентоспроможності / І. В. Багрова, О. Г. Нефедова // Вісник економічної науки України. – 2007. – № 1. – С. 11–16.
5. Бакурова А. Механізми підвищення конкурентоспроможності монофункціональних міст [Електронний ресурс] / А. Бакурова. – Режим доступу : <http://eprints.ksame.kharkov.ua/1321/1/149-153>.
6. Вівчар О. Й. Інноваційна діяльність в Україні та напрямки її розвитку [Електронний ресурс] / О. Й. Вівчар, Н. М. Паранька. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltsu/21_9/183_WIW.pdf
7. Ковальська Л. Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізм її підвищення : [монографія] / Л. Л. Ковальська. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 420 с.
8. Маевский В. Эволюционная теория и макроэкономика / В. Маевский // Вопросы экономики. – 2010. – № 3. – С. 27–41.
9. Макаренко И. Инновационно-инвестиционная политика в кризисной фазе экономического цикла / И. Макаренко // Наука і наукознавство. – 2009. – № 3–4. – С. 110–123.
10. Папп Н. В. Проблеми активізації інноваційної діяльності в Україні / Н. В. Папп // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Спецвипуск 33. Частина 3. – С. 149–153. – (Серія : Економіка).
11. Соловійов В. П. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики : [монографія] / Соловійов В. П., Кореняко Г. І., Головатюк В. М. – К. : Фенікс, 2008. – 224 с.
12. Скрипник А. В. Інноваційні перспективи України / А. В. Скрипник // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 103–114.
13. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
14. Van Duijn J. J. The Long Wave in Economic Life. – L., 1983. – Цит. за : Меньшиков С. М., Клименко Л. А. Указ. соч. – С. 199–204.
15. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://kh.ukrstat.gov.ua>

Відомості про авторів

Н. С. Завізна, доктор економічних наук, професор, Київський національний економічний університет.

О. А. Карлова, доктор економічних наук, професор, Харківська національна академія міського господарства.